

УДК 344.65

Серкевич І. Р.,

ira.serkevich@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-7678-0291

к.ю.н., доц., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

Лісіцина Ю. О.,

julya_fox@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-5631-9297

к.ю.н., доц., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДДІ

Анотація. У статті досліджено психологічні особливості внутрішнього переконання судді. Зазначено, що саме мова є основою судової діяльності загалом та судді зокрема. Суддівська діяльність є вершиною юридичної сфери, у тому сенсі, що саме суддя в останній інстанції оцінює всі обставини справи й ухвалює рішення (апеляційна, касаційна та наглядова інстанції – це також діяльність судді). По суті, суддя є посадовою особою, призначеною на посаду в установленому порядку, що здійснює правосуддя від імені держави. Діяльність судді регламентується законом і підпорядкована закону, у зв'язку із чим не допускається впливати на діяльність судді в будь-який спосіб. Судове рішення спричинює низку наслідків для учасників кримінального судочинства, часто негативних, що накладає додаткове емоційне навантаження на аналізований процес. Зауважено, що судове рішення завжди має бути у правовому полі, але при цьому законодавчо закріплено, що суддя ухвалює рішення на підставі свого внутрішнього переконання, що вимагає звести до єдиного знаменника особистісні фактори та норми закону. Вимога всебічного, повного й об'єктивного розгляду всієї сукупності причин справи корелює з особистісними причинами: рівнем правосвідомості, життєвим досвідом, інтелектуальною сферою. Під час ухвалення рішення суддя має вирішити всі суперечності й усунути можливі сумніви.

Наголошено, що внутрішнє переконання виступає морально-психологічною гарантією правосуддя, що сприяє виконанню виховної ролі кримінального процесу, оскільки детермінує прийняття процесуальних рішень, вчинення практичних дій відповідно до своєї совісті, моральних та етичних імперативів. Внутрішнє переконання має ґрунтуватися не на абстрактній думці, а на оцінці кожного з доказів та всієї їх сукупності. Тобто внутрішнє переконання судді потрібно розглядати як систему елементів, що утворюють певне складне явище, а саме: індивідуальні знання, якими суддя володів до моменту оцінки доказів; процес пізнання інформації, представлених чи отриманих суддею доказів (інформації); усвідомлення суддею ступеня своєї незалежності; емоційний стан судді щодо доказів; вольовий стимул, що спонукає суддю до передбачених у кримінально-процесуальному законі практичних дій; зовнішня обґрунтованість та аргументованість прийнятого рішення у процесуальних актах тощо. З огляду на це, зроблено висновок, що внутрішнє переконання – це суб'єктивно-об'єктивна категорія. Суб'єктивна сторона полягає в тому, що, по-перше, це суто індивідуальний результат пізнавальної діяльності конкретної людини. Переконання – якісно особливий стан свідомості, який за своєю природою не може бути отриманий ззовні у готовому вигляді, не може бути колективним, оскільки він обов'язково має бути винесений самим суб'єктом.

Ключові слова: суддя, внутрішнє переконання судді, судове рішення, докази, оцінка доказів, суддівська діяльність, психологія судового процесу.

Serkevych I. R.,

ira.serkevich@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-7678-0291

PhD in Law, Assoc. Prof., Senior Lecturer at the Department of Criminal Law Disciplines, Institute of Law,

Lviv State University of Internal Affairs, Lviv

Lisitsyna Yu. O.,

julya_fox@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-5631-9297

PhD in Law, Assoc. Prof., Senior Lecturer at the Department of Criminal Law Disciplines, Institute of Law,

Lviv State University of Internal Affairs, Lviv

PSYCHOLOGICAL PARTICULARITIES OF JUDGE'S INTERNAL CONVICTIONS

Abstract. *The article deals with the psychological features of the judge's moral certainty. It is noted that language is the basis of judicial activity in general and judges in particular. Judicial activity is the pinnacle of the legal sphere; it is the judge who assesses all the circumstances of the case and makes decisions in the last instance (appellate, cassation, and supervisory instances are also the activities of a judge). A judge is an official appointed to a position under the established procedure. A judge administers justice on behalf of the state. Law regulates the activities of a judge and they are subject to the law; it is not allowed to influence the activities of a judge in any way. The court decision entails a number of consequences for participants in criminal proceedings, and they are often negative. It imposes an additional emotional burden on the analyzed process. A court decision should always be in the legal territory, and the law stipulates that a judge makes a decision based on his moral certainty, which requires reducing personal factors and norms of the law to a single denominator. The requirement of a comprehensive, complete, and objective consideration of the whole set of causes of the case correlates with personal reasons: the level of legal awareness, life experience, and intellectual sphere. In making a decision, the judge must resolve all disputes and eliminate possible doubts.*

It is emphasized that inner certainty is a moral and psychological guarantee of justice, which contributes to the implantation of the educational role of the criminal procedure since it determines the adoption of procedural decisions, the commission of practical actions under their conscience, moral and ethical imperatives. Moral certainty should be based not on abstract thought, but on the assessment of each piece of evidence and cumulative evidence. That is, the moral certainty of a judge should be regarded as a system of elements that form a complex phenomenon, namely: individual knowledge that the judge mastered before the assessment of evidence; the process of obtaining the information, collected or received evidence (reports); the judge's awareness of the degree of his independence; the emotional state of the judge regarding the evidence; strong-willed incentive, which motivates the judge to the practical actions provided for in the criminal procedure law; external validity and argumentation of the decision in procedural acts, etc. Because of this, it is concluded that moral certainty is a subjective and objective category. The subjective side lies in the fact that it is a purely individual result of the cognitive activity of a particular person. Certainty is a qualitatively special state of consciousness, which by its nature cannot be obtained from the outside in the finished form, and cannot be collective, because the subject himself must make it.

Key words: judge, judge's moral certainty, court decision, evidence, assessment of evidence, judicial activity, psychology of judicial proceedings.

JEL Classification: K 41

DOI: <https://doi.org/110.36477/2616-7611-2022-11-08>

Постановка проблеми. Основи теорії мовленнєвої діяльності у вітчизняній та зарубіжній психології сформувалися в середині ХХ ст., але причини до її самостійного наукового спрямування було закладено з часів античних філософів. Ідеться про вчення Сократа, Платона, Аристотеля, які дійшли до наших днів, зокрема варто акцентувати на точності та глибині їхніх думок, виражених у слові [1, с. 6].

Під мовленнєвою діяльністю розуміється активний цілеспрямований, мотивований, предметний (змістовий) процес видачі та (або) прийому сформованої і сформульованої за допомогою мови думки, спрямований на задоволення комунікативно-пізнавальних потреб людини в процесі спілкування [2, с. 16].

Мова, на думку вітчизняних психологів, виконує таку функцію свідомості як усвідомлення

буття, його відображення [3, с. 77]. Оскільки мова являє собою спілкування за допомогою засобів мови, то зі сигналів і знаків кожен партнер зі спілкування черпає їхній зміст. Інакше кажучи, під час мовного спілкування відбувається безперервне кодування та декодування інформації. Тож можна зробити висновок, що психофізіологічною основою мови є діяльність центральної нервової системи, яка регулює здатність людини активно й цілеспрямовано спілкуватися з людьми за допомогою мови.

Наголосимо, що саме мова є основою судової діяльності загалом та судді зокрема. Суддівська діяльність є вершиною юридичної сфери, у тому сенсі, що саме суддя в останній інстанції оцінює всі обставини справи й ухвалює рішення (апеляційна, касаційна та наглядова інстанції – це також діяльність судді).

По суті, суддя є посадовою особою, призначеною на посаду в установленому порядку, що здійснює правосуддя від імені держави. Діяльність судді регламентується законом і підпорядкована закону, у зв'язку із чим не допускається впливати на діяльність судді в будь-який спосіб.

Традиційно професію судді вважають однією з найскладніших юридичних професій, оскільки є об'єктивна необхідність брати відповідальність за вирішення справи по суті, що найчастіше впливає на благополуччя і долі людей, визначає їхню провину чи невинність. Нормативно закріплено, що судові рішення виносяться від імені держави, тобто на суддю покладається додаткова відповідальність. Судова влада визначає, зокрема, основу державного устрою України. Покликання суду – обстоювати не приватні інтереси окремих громадян, органів та організацій, а забезпечувати інтереси правосуддя на загальнодержавному рівні. Усі ці факти зобов'язують суддю нести високу персональну відповідальність за прийняті рішення та дії в процесі своєї професійної діяльності, а іноді і в побуті.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження психологічних особливостей внутрішнього переконання судді крізь призму міждисциплінарного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження психологічних особливостей внутрішнього переконання судді присвячено увагу таких вчених, як: Е.С. Зеленьк, В.В. Комаров, Д.Д. Луспенник, Т.В. Руда, В.І. Тертишников, Г. Тимченко, Ю. Тодика, С.Я. Фурса, Є.О. Харитонов, Т.В. Цюра, М.Й. Штефан, М. Хавронюк, З. Шевчук та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес розгляду справи в більшості випадків передбачає прийняття рішень, які є юридично значущими, тобто такими, що спричиняють юридичні наслідки. Ухвалення таких рішень ґрунтується на внутрішньому переконанні осіб, які їх приймають на підставі оціночної діяльності. Тому суд (суддя) під час ухвалення рішення завжди постає перед складною проблемою внутрішнього переконання у правильності свого рішення, оскільки за цим нерідко стоять долі людей, а також авторитет і самого судді, і судової системи загалом [4]. Особливості пізнавальної діяльності судді в тому, що він розглядає й оцінює докази та матеріали, отримані раніше іншими суб'єктами, хоча не варто відкидати можливості отримання нових доказів суддею під час судового процесу. Подані матеріали та докази суддя має

піддати комплексній перевірці й оцінці, і в разі відповідності їх пред'явленим вимогам прийняти законне й обґрунтоване рішення по суті. Ефективність цієї діяльності визначають професійні якості судді, розвиток у нього необхідних компетенцій, наявність професійного і життєвого досвіду, розвинені аналітичні здібності та розумові процеси.

Оцінка доказів за внутрішнім переконанням судді має кілька аспектів: юридичний, психологічний та моральний. Судді оцінюють докази, не будучи пов'язані заздалегідь приписами закону про силу та значення тих чи тих доказів в умовах незалежності й заборони впливати на їх вирішення. Оцінка доказів ґрунтується на об'єктивному та всебічному розгляді всієї їх сукупності та обставин справи в цілому. Психологічно внутрішнє переконання означає стан свідомості і почуттів судді, коли він при ухваленні остаточного рішення впевнений у його правильності, не сумнівається в безпомилковості свого рішення і готовий діяти відповідно до цього (засудити або виправдати).

Моральне значення оцінки доказів через внутрішнє переконання полягає в тому, що за своє рішення про доведеність чи недоведеність звинувачення і його наслідки суддя відповідальний перед своєю совістю та перед людьми. Суверенний у прийнятті рішення суддя морально відповідає за його правильність перед суспільством, підсудним, потерпілим та іншими учасниками кримінального процесу.

С. Фурса наголошує, що внутрішнє переконання судді – це не несвідоме враження, відчуття, яке не піддається контролю, а впевненість у правильності його висновків, які становлять основу судового рішення [5, с. 555]. Справді, центральне місце в судовому процесі відводиться судовому розгляду, під час якого досліджуються наявні докази, оцінюється позиція сторін. Ця стадія має яскраво виражену психологічну складову, оскільки всі учасники спілкуються віч-на-віч. При цьому особливе місце на цій стадії відведено судді, який має забезпечити рівність всіх учасників, обмежити неправомірний та неприпустимий психологічний вплив на учасників, чітко контролювати законність і порядок перебігу судового процесу. У грамотно вибудованому змагальному процесі, крім сухих доказів, з'являється психологічний компонент оцінки розглядуваних подій та особистостей їхніх учасників.

Логічним результатом судового процесу є ухвалення судового рішення. Думки вчених

з цього питання різні. Так, на переконання А. Ткачук, в основі постановлення законного, обґрунтованого та справедливого рішення суду лежить внутрішнє переконання судді у правильності своїх висновків. Причому сутність внутрішнього переконання, на погляд вченої, не можна зводити лише до психологічної категорії стану свідомості судді, що зумовлює необхідність більш комплексного підходу [6, с. 43]. Зауважимо, що психологія прийняття судового рішення є, безумовно, одним із найменш вивчених питань. Були неодноразові спроби проаналізувати вплив різних чинників ухвалення судових рішень, але вагомих залежностей так і не виявлено. Крім того, ускладнює вивчення цього питання закритість поля дослідження з міркувань судової етики.

Із психологічного погляду судові рішення є вольовим актом. Будь-який вольовий акт опосередкований конкретною метою. Для ухвалення вольового рішення суддя має бути переконаний у його достатній аргументованості, що в деяких ситуаціях може посилюватися певним ступенем невизначеності ситуації. Справді, як наголошують вчені, внутрішнє переконання як результат оцінки доказів полягає у прагненні переконати також інших учасників процесу у правильності свого внутрішнього переконання щодо істинних обставин справи [7, с. 29]. Такої ж думки дотримується й суддя Європейського суду з прав людини Б. Зупанчич. Він стверджує, що переконуюча сила правового обґрунтування рішень, які приймаються, становить сутність принципу верховенства права, сутність правової держави [8, с. 26]. Загалом ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово відзначав порушення права на справедливий судовий розгляд (ст. 6 Європейської конвенції з прав людини) невмотивованим судовим рішенням (зокрема, рішення у справі «Проніна проти України» [9], «Хаджіяннакоу проти Греції» [10], «Руїс Торіха проти Іспанії» [11], «Суомінен (Suominen) проти Фінляндії» [12] тощо).

Крім того, судові рішення спричинює низку наслідків для учасників кримінального судочинства, часто негативних, що накладає додаткове емоційне навантаження на аналізований процес. Зауважимо, що судові рішення завжди має бути у правовому полі, але при цьому законодавчо закріплено, що суддя ухвалює рішення на підставі свого внутрішнього переконання, що вимагає звести до єдиного знаменника особистісні фактори та норми закону. Вимога всебічного, повного й об'єктивного розгляду всієї сукупності

причин справи корелює з особистісними причинами: рівнем правосвідомості, життєвим досвідом, інтелектуальною сферою. Під час ухвалення рішення суддя має вирішити всі суперечності й усунути можливі сумніви.

У юридичних джерелах зазначається, що внутрішнє переконання як метод оцінки доказів являє собою спосіб пізнання фактів та обставин цивільної справи. Це метод оцінки доказів щодо їх доказової сили та значення, а також притаманних їм властивостей відповідно до нормативно визначених зовнішніх критеріїв – належності, допустимості, достовірності та достатності. Принцип внутрішнього переконання полягає у відсутності наперед визначених прийомів оцінки та їх послідовності, натомість ґрунтується на об'єктивних законах логіки і мислення, а також суб'єктивних категоріях правосвідомості, совісті, емоцій (чуттів). Він характеризує сам підхід до оцінки доказів, будучи вільним від зовнішнього примусу і не зв'язаним формальними приписами пошуку істини [13, с. 225].

Оцінка доказів – це розумова (логічна) діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, яка полягає в тому, що вони за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)) [14]. Тож, на нашу думку, ст. 94 КПК України регламентує об'єктивні чинники внутрішнього переконання.

Варто враховувати, що в реальній практиці доказування вимогу достатності використовують і щодо сукупності доказів, зібраних у справі, і щодо окремих груп доказів, і навіть до будь-якого одного доказу – для оцінки наявності чи відсутності підстав ухвалення будь-якого процесуального рішення в аспекті судового контролю.

Отже, свобода оцінки доказів є принципом кримінального судочинства. Здається, цей принцип можна визначити як нормативно закріплене і таке, що виявляє себе на всіх етапах судового розгляду у кримінальній справі, керівне становище, що дозволяє судді оцінювати ціннісні властивості доказів та їх сукупності за результатами власного пізнання, що сформувався на основі свого внутрішнього переконання.

У цьому зв'язку цікавим є питання сенсу, який вкладають вчені в поняття внутрішнього переконання.

На думку дослідників у сфері юридичної психології, внутрішнє переконання – це необхідний елемент оцінки доказів. Переконання як ставлення суб'єкта до своїх знань, висновків і рішень, як почуття впевненості є психологічною категорією, що підкреслюється першою частиною терміна – «внутрішнє». Категорія «внутрішнє переконання», по суті, виражає суб'єктивну впевненість у відповідності суб'єктивної оцінки об'єктивно наявним обставинам чи фактам [15, с. 88]. Суб'єктивність внутрішнього переконання як його форма не лише не відкидає, а, навпаки, передбачає об'єктивний зміст. У цьому аспекті внутрішнє переконання є однією з форм відображення об'єктивної дійсності. Будучи за своїм змістом відображенням об'єктивної дійсності, внутрішнє переконання, однак, не виконує ролі критерію істинності того, що пізнається у кримінальній справі. Критерій істини в цій галузі, як і в інших галузях пізнання, – практика [16, с. 133–135].

Ю. Грошевий вважає, що суддівське переконання – це такий стан свідомості судді, коли він вважає зібрані у справі докази достатніми для вирішення питання про наявність чи відсутність фактів, що входять до предмета доказування, впевнений у правильності свого висновку та готовий до практичних дій відповідно до отриманих знань [17, с. 19]. Наголосимо, що суддівське переконання завжди складається на основі раціонального пізнання причинно-наслідкових та інших зв'язків між фактами об'єктивної дійсності, їх співвідношення із заборонами кримінального права, чуттєвого переживання отриманих у кримінальній справі результатів пізнання, зроблених правових висновків. Крім того, на формування суддівського переконання впливають соціально-психологічні та позасудові чинники (наприклад, поведінка підсудного в суді, оцінка засобів масової інформації тощо).

Н. Дроздович так визначає внутрішнє переконання судді: «це стан свідомості судді, що відображає результат розумової суб'єктивної діяльності судді в процесі судочинства щодо оцінки доказів з метою достовірного встановлення фактичних обставин конкретної кримінальної справи, що входять до предмета доказування, результат якої втілюється в судовому рішенні» [18, с. 253]. Внутрішнє переконання формується за відсутності жорстких правових критеріїв: закон, на від-

міну від системи формальних доказів, що не дає чітких орієнтирів, які докази належать, а які ні; що вважати більш достовірним, а що менш. Це, однак, не означає, що внутрішнє переконання як психологічна дія не підвладне праву.

Отже, внутрішнє переконання є повною впевненістю суб'єкта оцінки доказів щодо достовірності отриманих висновків. Однак воно має ґрунтуватися не на абстрактній думці, а на оцінці кожного з доказів і всієї їх сукупності. Вказівка про те, що докази оцінюються сукупно, не означає, що значення має лише загальне враження, яке справили досліджені докази на суддю. Оцінити докази в сукупності означає не прогавити жодного з них. В описово-мотивувальній частині вироку суд із цього принципу зобов'язаний дати оцінку всім дослідженим ним доказам і вказати, чому він бере за основу свого рішення одні докази і відкидає інші.

Бути впевненим в обґрунтованості доказів та доведенні вини – це означає і бути переконаним у винності обвинуваченого, але таке переконання не може виникнути в суддів на стадії передання до суду, оскільки на цій стадії вони не перевіряють та не оцінюють достовірності доказів. Отже, суддя переконується не у винності особи, а в можливості розгляду кримінальної справи в судовому порядку, за умови, якщо він встановить, що наявні в матеріалах кримінальної справи докази достатні, відносні та допустимі для того, щоб безпосередньо на стадії судового розгляду їх досліджувати та дати їм остаточну оцінку, враховуючи вже оцінку їх достовірності.

Оцінка доказів суддею як логічної діяльності призводить до судження про допустимість, відносність, достовірність доказів, значення кожного доказу та достатності їх для встановлення обставин, що входять до предмета доказування. У цьому сенсі оцінка доказів супроводжує процес пізнання відомостей про обставини справи, що є невід'ємним елементом усєї пізнавальної діяльності судді. Тож психологічно внутрішнє переконання означає стан свідомості та почуттів судді, коли він під час прийняття остаточного рішення впевнений у його правильності, не сумнівається в його безпомилковості та готовий діяти відповідно до цього.

Отже, переконання – спрямований вплив на людину у вигляді аргументів. Як вид психологічного впливу переконання безпосередньо ґрунтується на свідомості. Цим воно відрізняється, наприклад, від навіювання, що впливає на підсвідомість. Із розвитком процесу доведення, зрос-

танням рівня знання міцніє і почуття впевненості у правильності рішення, поки нарешті кримінальну справу не буде вирішено по суті.

Окрім того, внутрішнє переконання, як психологічний стан особи, що оцінює докази, є почуттям впевненості у правильності висновків про обставини справи. У цій якості воно є важливим вольовим стимулом, що спонукає до практичних дій, підстави яких обґрунтовані та мотивовані.

Висновки. З огляду на все викладене можна зробити висновок, що об'єктивні та суб'єктивні чинники внутрішнього переконання судді під час оцінки доказів дають змогу судити про якість винесеного суддею рішення. А, як відомо, відповідно до ст. 370 КПК України судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим [14].

Отже, внутрішнє переконання виступає морально-психологічною гарантією правосуддя, що сприяє виконанню виховної ролі кримінального процесу, оскільки детермінує прийняття процесуальних рішень, вчинення практичних дій відповідно до своєї совісті, моральних та етичних імперативів. Внутрішнє переконання має ґрунтуватися не на абстрактній думці, а на оцінці кожного з доказів та всієї їх сукупності. Тобто внутрішнє переконання судді потрібно розглядати як систему елементів, що утворюють певне складне явище, а саме:

- 1) індивідуальні знання, якими суддя володіє до моменту оцінки доказів;
- 2) процес пізнання інформації, представлених чи отриманих суддею доказів (інформації);
- 3) усвідомлення суддею ступеня своєї незалежності;
- 4) емоційний стан судді щодо доказів;
- 5) вольовий стимул, що спонукає суддю до передбачених у кримінально-процесуальному законі практичних дій;
- 6) зовнішня обґрунтованість та аргументованість прийнятого рішення у процесуальних актах тощо.

З огляду на це, внутрішнє переконання – це суб'єктивно-об'єктивна категорія. Суб'єктивна сторона полягає в тому, що, по-перше, це суто індивідуальний результат пізнавальної діяльності конкретної людини. Переконання – якісно особливий стан свідомості, який за своєю природою не може бути отриманий ззовні у готовому вигляді, не може бути колективним, оскільки він обов'язково має бути винесений самим суб'єктом. Творчо-інтелектуально опановуючи знання на основі професійної практичної діяль-

ності, суб'єкт перетворює знання на свої переконання. Причому в цьому процесі беруть участь всі сторони його психіки, інтереси й установки, спосіб мислення, моральні ідеали, вольові якості, властивості характеру, темпераменту – всі індивідуальні особистісні характеристики, які надають переконанню емоційного забарвлення. І, по-друге, суб'єктивний характер має безпосередньо ідеальний образ, створюваний у процесі кримінально-процесуального пізнання, що зумовлено опосередкованим характером такої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. Категорії. Москва, 1939.
2. Леонтьев А.А. Основы психологии. Москва: Смысл, 1999. 287 с.
3. Психологія мовлення і психолінгвістика: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Л.О. Калмикова, Г.В. Калмиков, І.М. Лапшина, Н.В. Харченко; за заг. ред. Л.О. Калмикової. Київ: Фенікс, 2008. 245 с.
4. Луспенік Д. Внутрішнє переконання судді як елемент оцінки доказів. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С. 250–258. URL: <https://www.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=312855&menu=442803> (дата звернення: 20.02.2022).
5. Фурса С.Я., Фурса Є.І., Щербак С.В. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ: Вид. Фурса С. Я.: КНТ, 2006. Т. 1.
6. Ткачук А. Внутрішнє переконання судді як метод і результат оцінки доказів у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 43–47.
7. Аубакирова А.А. Гносеологическая и юридическая природа понятийной категории «внутреннее убеждение». *Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал*. 2008. № 3. С. 27–32.
8. Зупанчич Б. Об универсальной природе прав человека. *Права человека. Практика Европейского суда по правам человека*. 2007. № 6.
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18.07.2006. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096#Text (дата звернення: 20.02.2022).
10. Пресреліз рішення ЄСПЛ у справі «Хаджіяннакоу проти Греції» від 18.07.2019. *Практика ЄСПЛ. Український аспект: вебсайт*. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-hadzhianakou-proti-greci%D1%97-pres-reliz/> (дата звернення: 20.02.2022).
11. Рішення ЄСПЛ у справі «Руїс Торіха проти Іспанії» від 09.12.1994. URL: <https://rd.ua/storage/>

articles/CASE%20OF%20RUIZ%20TORIJA%20v.%20SPAIN%20-%20%20%5BUkrainian%20Translation%5D.pdf (дата звернення: 20.02.2022).

12. Рішення ЄСПЛ у справі «Суомінен (Suominen) проти Фінляндії» від 01.07.2003. *Ліга. Закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01074> (дата звернення: 20.02.2022).

13. Дроздович Н.Л. Проблеми визначення поняття «внутрішнє переконання судді» у кримінальному процесі України. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 224–228.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.02.2022).

15. Шепітько В.Ю. Психологія судової діяльності: навч. посіб. Харків: Право, 2006. 160 с.

16. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія: підручник. Харків, 2008. 240 с.

17. Грошевой Ю.М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве. Харьков: Вища шк., 1975. 144 с.

18. Дроздович Н.Л. Внутрішнє переконання судді як елемент принципу вільної оцінки доказів. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С. 250–258.

REFERENCES:

1. Aristotel. Kategorii. Moskva, 1939.
2. Leontev A.A. (1999). *Osnovy psikhologingvistiki*. Moskva: Smysl. 287 s.
3. *Psykholohiia movlennia i psykholinhvistyka: navch. posib. dlia stud. vyschykh navch. zakl.* / L.O. Kalmykova, H.V. Kalmykov, I.M. Lapshyna, N.V. Kharchenko; za zah. red. L.O. Kalmykovoii. Kyiv: Feniks, 2008. 245 s.
4. Luspenyk D. (2010). Vnutrishnie perekonannia suddi iak element otsinky dokaziv. *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava*. № 1. S. 250–258.
5. Fursa S.Ya., Fursa Ye.I., Scherbak S.V. (2006) *Tsyvil'nyj protsesual'nyj kodeks Ukrainy: naukovopraktychnyj komentar: u 2 t. / za zah. red. S.Ya. Fursy*. Kyiv: Vyd. Fursa S.Ya.: KNT, T. 1.
6. Tkachuk A. (2016). Vnutrishnie perekonannia suddi iak metod i rezul'tat otsinky dokaziv u tsyvil'nomu protsesi. *Pidpryemnystvo, gospodarstvo i pravo*. № 2. S. 43–47.

7. Aubakirova A.A. (2008). Gnoseologicheskaya i yuridicheskaya priroda ponyatiynoy kategorii «vnutrennee ubezhdeniye». *Biznes v zakone. Ekonomiko-yuridicheskij zhurnal*. № 3. S. 27–32.

8. Zupanchich B. (2007). Ob universalnoy prirode prav cheloveka. *Prava cheloveka. Praktika Evropeyskogo suda po pravam cheloveka*. № 6.

9. Rishennia YeSPL u spravi «Pronina proty Ukrainy» vid 18.07.2006. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»* / VR Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096#Text

10. Presreliz rishennia YeSPL u spravi «Khadzhiiannakou proty Hretsii» vid 18.07.2019. *Praktyka YeSPL. Ukrains'kyj aspekt: vebсайт*. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-xadzhiiannakou-proti-greci%D1%97-pres-reliz/>

11. Rishennia YeSPL u spravi «Ruis Torikha proty Ispanii» vid 09.12.1994. URL: <https://rd.ua/storage/articles/CASE%20OF%20RUIZ%20TORIJA%20v.%20SPAIN%20-%20%20%5BUkrainian%20Translation%5D.pdf>

12. Rishennia YeSPL u spravi «Suominen (Suominen) proty Finliandii» vid 01.07.2003. *Liha. Zakon*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01074>

13. Drozdovych N.L. (2009). Problemy vyznachennia poniattia «vnutrishnie perekonannia suddi» u kryminal'nomu protsesi Ukrainy. *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava*. № 3. S. 224–228.

14. Kryminal'nyj protsesual'nyj kodeks Ukrainy vid 13.04.2012. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»* / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

15. Shepit'ko V.Yu. (2006). *Psykholohiia sudovoi diial'nosti: navch. posib*. Kharkiv: Pravo, 160 s.

16. Konovalova V.O., Shepit'ko V.Yu. (2008). *Yurydychna psykholohiia: pidruchnyk*. Kharkiv, 240 s.

17. Groshevoy Yu.M. (1975). *Problemy formirovaniya sudeyskogo ubezhdeniya v ugolovnom sudoproizvodstve*. Kharkov: Vishcha shk., 144 s.

18. Drozdovych N.L. (2010). Vnutrishnie perekonannia suddi iak element pryntsypu vil'noi otsinky dokaziv. *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava*. № 1. S. 250–258.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2022